

ristiam; quod praeterea suadebat ipsa excellentia horum duorum, quorum alterum necessitate tamquam ianua ad alia sacramenta, alterum dignitate ut sacramentum sacramentorum prae ceteris eminet.

4º. Porro cum extrema Unctio ad Poenitentiam accenseatur velut eius perfectio, simili fere modo ac se habet Confirmatio ad baptismum, distributio exoritur omnium sacramentorum in duplicem classem, quorum quatuor sunt *specialiter consecrantia et perficientia*, Baptismus, Chrisma, Eucharistia, Ordinatio; tria reliqua fine principali sunt et dicuntur *medicinalia*, Poenitentia, extrema Unctio, Matrimonium (1), quod tamen ultimum ipsa etiam ratione, qua medicinale est, plurimum differt a ratione medicinali Poenitentiae.

Hinc intelligitur in primis, cur Patres non haec tria posteriora simul coniungant, sed fere constanter quatuor illa priora connumerent (2), velut scilicet *consecratoria* per excellentiam. Maxime vero ex hac duplii quodammodo classe distincta sacramentorum intelligitur consilium et modus connumerationis apud Dionysium (Eccles. Hierarch. c. 1-5). Dionysius non de sacramentis in genere tractatum scripsit, sed de hierarchicis *consecrationibus et perficientibus initia-*

(1) « Sacraenta novae legis ad duo ordinantur, scilicet in remedium peccati et ad divinum cultum. Est autem omnibus sacramentis commune, quod per ea exhibeatur aliquod remedium contra peccatum per hoc, quod gratiam conferunt. Non autem omnia sacramenta ordinantur directe ad divinum cultum, sicut patet de Poenitentia, per quam homo liberatur a peccato; non autem per hoc sacramentum exhibitur homini aliquid de novo pertinens ad divinum cultum, sed restituitur in statum pristinum. Pertinet autem aliquod sacramentum ad divinum cultum tripliciter, uno modo per modum ipsius *actionis*, alio modo per modum *agentis*, tertio modo per modum *recipientis*. Per modum quidem ipsius *actionis* pertinet ad divinum cultum *Eucharistia*. . . . Ad agentes in sacramentis pertinet sacramentum *Ordinis*. . . . Ad recipientes pertinet sacramentum *Baptismi*. . . . Ad idem etiam ordinatur quodammodo *Confirmatio*. S. Th. 3. q. 63. a. 6.

(2) Si aliud quandoque addunt, id fit ex scopo peculiari, ut Augustinus inter exempla sacramentorum, quae a peccatoribus valide ministrantur, iungit tribus *perficientibus* quarto loco Poenitentiam, propter frequentiorem scilicet huius sacramenti usum.

tionibus. Prae suo igitur scopo quatuor tantum explicat sacramenta proprie dicta, illa scilicet quae pertinent ad classem *perficientium*, Baptismum, Chrisma, Eucharistiam, Ordinem. Cum his vero iuxta eundem scopum sibi praefixum coniungit consecrationem tum altarium ex occasione ritus, quo Chrisma consecrat (c. 4), tum solemnem dedicationem monachorum (c. 6), tum benedictionem ac funebres ritus super corpora fidelium defunctorum (c. 7). Dionysii consilium cum non satis intelligerent quidam scriptores orientales medii aevi, apud quos sacrosancta erat Dionysii auctoritas, explicationem sacramentorum non nihil perturbarunt, ut in thesi sequenti declarabimus. Inter hos forte etiam recensendus videri posset Theodorus Studita (labente saec. VIII. ineunte IX.) in ep. ad Gregor. filium (Srimondi Opp. T. V. p. 654). At Theodorus non de sacramentis disputans appellat ad doctrinam Dionysii, sed ut eius auctoritate probet, vitam monasticam esse ex apostolica traditione (cf. Leonem Allatum de Consensu etc. l. III. c. 16. n. 10. 20-22.).

THESIS XX.

De singularibus quibusdam scriptoribus orientalibus, qui in numero septenario sacramentorum consentiunt, in assignandis vero sacramentis singulis errantes tum inter se tum a doctrina universalis dissentiant.

« Si qui scriptores orientales mediae aetatis in numerum septem sacramentorum, quem et ipsi tuentur, pro uno altero vero sacramento ritus alias ecclesiasticos substituere videntur: ii primum quidem in praedamnatione haeresis Protestantium de numero sacramentorum consentiunt cum Ecclesia catholica; quatenus deinde a catholica doctrina dissident, non de communi Ecclesiarum orientalium sententia testimonium ferre convincuntur, sed in peculiarem errorem incidisse, cuius origo facile detegitur. »

I. *Vartanus Armenus* Monophysita saec. XIII. (apud Galanum in « Conciliatione Ecclesiae Armenae » T. II. p. 440); *Ebed-Iesu* Sobensis Nestorianus saec. XIII. labente et XIV. ineunte (apud Assemanium Bibl. Orient. T. III. P. II. p. 240); *Job* monachus et *Damascenus Thessalonicensis* monachus

Studita (apud Arcudium De Concord. I. I. c. 2, et Leonem Allatum De Consensu etc. I. III. c. 16. n. 4. p. 1256. 1258) omnes quidem diserte et ex ordine numerant *septem sacramenta Ecclesiae*; atque adeo in numero sacramentorum plene consentiunt scriptores hi omnes tam inter se quam cum universalis doctrina Ecclesiae orientalis et occidentalis. In determinatione tamen singulorum sacramentorum est aliquid, in quo doctrinae Ecclesiae repugnant, sin minus subtractione certe additione. Graeci illi monachi Iob et Damascenus Thessalonicensis sextum sacramentum ponunt *habitum sacrum h. e. monasticum*; ne vero numerum septenarium excedant, confundere videntur vel potius coniungunt Poenitentiam et sacrum Oleum (1). Haec eadem confusio Poenitentiae et sacri Olei committitur etiam a Vartano Armeno, qui ut omnium persuasione ratum numerum septenarium expleat, ponit septimum sacramentum « *funus super defunctos* » (2). Adhuc longius aberrat Ebed-Iesu Nestorianus. Sacramentum enim extremae Unctionis et Matrimonii non collocat in numero septenario; ut hunc tamen servet integrum, substituit VI. « *sacrum fermentum* » et VII. « *signum vivificae crucis* » (3).

(1) Iob ita numerat: « *Septem sanctae Christi Ecclesiae sacramenta* (τα ἑπτα της ἐκκλησίας μυστήρια cum articulo, quippe quod numerus esset notissimus et ratus) ex ordine haec sunt: 1um est Baptisma; 2um Chri-
smo; 3um participatio sanctificatorum vivifici corporis et sanguinis Christi; 4um Sacerdotium; 5um honorabile Connubium; 6um sacer habitus (ἀγιον σχῆμα); et 7um sanctum Oleum, sive Poenitentia (και εὐχελαῖον ἔβδομον ἡτοι μετανοία). »

Damascenus: « Baptisma est unum *ex septem sacramentis*; et 1um qui-
dem sacramentum est ipsum Baptisma; 2um est sacrum Unguentum (το ἄγιον μυρον); 3um s. Communio; 4um primae nuptiae; 5um Sacerdotium;
6um Monachatus sive magnus habitus (ἢ καλογρέπην aut potius καλογρίχη
ἢ γουν το μεγά σχῆμα); 7um sanctum Oleum. »

(2) Vartanus: 1um sacramentum est Baptismus; 2um Missae Sacrifi-
cium; 3um benedictio Unguenti, quod latini Chrisma vocant; 4um est Ordo; 5um Matrimonium; 6um est Oleum, quo unguntur infirmi et poenitentes; 7um denique est funus super defunctos, pro quo latini Poenitentiam posuerunt; sed Oleum quo infirmi et poenitentes unguntur, ipsum est Poenitentia. »

(3) Verba Ebed-Iesu sunt I. c.: « *sacmenta Ecclesiae septem sunt* iuxta mentem divinarum Scripturarum; 1um est Sacerdotium, quod per-

Ex his omnibus patet, *quoad numerum sacramentorum* inter memoratos scriptores diversarum aetatum et nationum plenissimum esse consensum; imo ita habent certum ac ratum illum numerum, a quo nullo modo fas sit deficere, ut ipsis erroribus particularibus de nonnullis ex septem sacramentis adigi non possint ad ipsum numerum infringendum; sed potius ad eum servandum adoptent sententias non verosimiles et absurdas de singulis quibusdam sacramentis. Iam hic ipse consensus aliunde oriri non poterat, quam quod fides et persuasio de *septenario numero* in illis gentibus constans esset et universalis. Ubi enim hi ipsi scriptores suis privatis interpretationibus et opinionibus indulgent, vide-
mus eos non iam in unam sed in diversas sententias er-
rare, et non solum a doctrina universalis sed etiam inter se dissentire, dum alius alind ex septem veris sacramentis omittit aut contrahit, et alias aliud substitut; monachi benedictionem, ceremonias funebres, fermentum, signum crucis. Quatenus ergo quaestio est de numero sacramen-
torum, universalitas et constantia doctrinae traditae ex his ipsis scriptoribus confirmatur et Protestantium haeresis novo argumento convincitur.

II. Quod vero ad horum scriptorum errores de quibusdam ex septem sacramentis pertinet, animadvertisimus in primis *generatim*, sine dubio abusus multos inductos esse in communiones orientales, ex quo a vera Christi Ecclesia sunt divulsae schismate, infectae haeresi, oppressae tyran-
nide, barbarie obvolutae. His calamitatibus factum est, ut quamvis disciplina sacramentaria maneret in libris liturgi-

ficit omnia sacramenta; 2um s. Baptisma; 3um Oleum Unctionis (Chri-
smo); 4um Oblatio corporis et sanguinis Christi; 5um Remissio peccato-
rum; 6um sacrum fermentum; 7um signum vivificae crucis. » De fermento illo mirae sunt Nestorianorum fabulae. Primitus fuerit fermentum forte ab Episcopo benedictum, ex quo aliquid admiscere consueverint farinæ, dum præparabant panes pro materia Eucharistiae. Deinceps fingebant, « sacrum fermentum » esse particulam ab ipso Christo consecratam in ultima coena, conservatam a Ioanne Evangelista et ab Aadeo Apostolo traditam Chaldaeis, ut ex ea mirabiliter semper perdurante aliquid ad-
miserent Eucharistiae consecrandae a suis sacerdotibus. Vid. Assemani 1. c. p. 260. 262. 263. 295-299.

cis Ecclesiarum consignata, negligentia tamen et abusus in administratione et susceptione sacramentorum invalescerent, et aucta populorum ac sacerdotum ipsorum ignorantia etiam in cognitione doctrinae traditae de sacramentis confusio et obscuritas induceretur. Hinc sine dubio saltem aetate illorum scriptorum, de quibus quaestio est, valet etiam de aliis nationibus orientis, quod de Coptis P. Bernatus experientia doctus testatur: propter ruditatem illorum hominum non facile posse perveniri ad intelligendam genuinam eorum sententiam de sacramentis, nisi collatis Ecclesiarum ritibus et libris liturgicis sive laici sive clericorum dextere interrogentur, quid de singulis sentiant. Hoc autem si fiat, tum ait apparere eorum consensum quoad rei summam cum doctrina catholica; atque ideo monet, non quorumlibet narrationibus de orientalium erroribus in re sacramentaria credendum esse (apud Bollandianos T. V. Iunii p. 140). In tali rerum conditione nihil est mirandum, aliquos scriptores illarum gentium explicuisse doctrinam de sacramentis in sensum falsum et alienum a traditione ac genuina professione ipsarum Ecclesiarum orientis. Quando vero Episcopi et asseclae illarum communionum saec. XVII. primum audierunt Protestantium negationes, tum sane excitati sententiarum novitate se suarumque Ecclesiarum traditionem, usum, professionem circumspicere cooperunt, et consensum plenissimum cum Ecclesia catholica de septem sacramentis a Christo institutis contra Protestantium innovationem absque ambiguitate et disertissime declaraverunt. (Vide supra th. XVIII.)

His praestitutis doctrina scriptorum, quos nominavimus, *singillatim* examinanda est. Quod spectat ad duos graecos monachos Iobium et Damascenum atque ad Armenum Vartanum, illi manifesto pre oculis habent Dionysium, cuius doctrinam supra p. 278. exposuimus. Cum apud orientales sacrum Oleum consideretur tamquam perfectio Poenitentiae, hinc omnes illi tres scriptores comprehendunt utrumque sacramentum sub uno nomine, ut salvo numero septenario duo monachi quidem pro *habitu monastico*, Vartanus vero pro *funere defunctorum* locum servarent,

secuti in hac additione non iam communem suaee Ecclesiae sententiam sed, ut ipsi quidem putabant, auctoritatem Dionysii (1). Ceterum confessionem peccatorum necessariam ad sacramentum Poenitentiae profitentur sicut ceteri omnes Graeci, ita etiam ipsi hi duo scriptores Iob (penes Arcudium l. II. c. 19. p. 107.) et Damascenus Thessal. (penes Allatum l. III. c. 17. n. 9. p. 1310.). Apud Armenos vero Monophysitas sacramentum Poenitentiae ita in pretio est, ut sacramentum extremae Unctionis populo aliquando interdixerint, ne, ut ait unus eorum Gregorius Dattievensis, a sacramento Poenitentiae magis necessario homines se subtraherent (apud Galanum T. II. p. 632. 638.).

Restat, ut dicamus de Nestoriano Ebed-Iesu Sobensi. Is primum per *additionem* ponit in septenario numero *signum crucis*, « quod, ut ait, est perpetua christianorum custodia et omnium sacramentorum perfectio, » ac insuper fabulosum illud *fermentum*, pro quo ipsomet fatente « christiani qui fermentum non habent, matrimonium iuxta legem Christi initum pro septimo sacramento numerant » (Assem. T. III. P. II. p. 295.). Hae quidem superstitiones sunt manifestae. Quod deinde per *subtractionem*, ne septenarium numerum excedat, extremam Unctionem et Matrimonium non videtur agnoscere pro sacramentis; id certe non est ex vetusta penes illas gentes doctrina. Distinguunt ipsi Nestoriani Oleum Unctionis seu Chrismatis (2) « ad perficiendum baptizatum, » et Oleum infirmorum quod appellant

(1) Quantopere theologi orientales ab auctoritate pendeant Dionysii, argumento esse potest Nestorianus Patriarcha Timotheus II, qui librum scripsit « de septem sacramentis, » atque in eo agit 1. de Sacerdotio, 2. de Consecratione ecclesiae et altaris, 3. de Baptismo et sacro Oleo, 4. de ss. Sacramentis corporis et sanguinis, 5. de benedictione monachorum, 6. de officio pro defunctis (quae quidem omnia expressa sunt ex Dionysio), 7. de sacramento desponsationis. Ad calcem libri subiungit de Poenitentia et Remissione peccatorum (Assemani T. III. P. II. p. 240.). Apparet, bonum virum voluisse conciliare tria non concilianda, ut et numerum servaret sacramentorum, et nullum omitteret ex sacramentis quae habet Ecclesia ex traditione, et inter haec etiam simul numeraret ritus omnes descriptos a Dionysio.

(2) Ιερόνυμος, Ιωάννης

“Oleum gratiae Sancti” (1). Hoc posterius inter alios describit Georgius Arbelensis Episcopus Nestorianus (labente saec. X.), **habeturque eius usus ac ritus in Nestorianorum libris ritualibus, quamvis apud eos tot sit superstitionibus commixtum, ut omnino videri debeat invalidum.** (Vide Assem. T. III. P. II. p. 269. 276. 277. 278.). Matrimonium ab aliis **collocari** in numero septenario sacramentorum, ipse fatetur Sobensis; quin et ipsem inter ritus celebrandi sacramenta exponit etiam ceremonias desponsationis (Assem. T. III. P. I. p. 356. 357. 359. P. II. p. 318.). Eodem fere tempore, **quo vixit Sobensis,** diserte Matrimonium inter septem sacramenta numeravit Patriarcha seu, ut appellant, Catholicus Nestorianorum Timotheus II. (creatus anno 1318. Assem. T. III. P. I. p. 579. P. II. p. 240.). Pariter Sulaka Patriarcha Romae fidem catholicam professus anno 1553 testatus est, **haberi** apud Nestorianos inter vera sacramenta Matrimonium et Oleum sanctificans (Bibl. max. PP. T. XXVI. p. 816. et Assemanni T. III. P. II. p. 288. coll. p. 271.), quod posterius **utrum Chrisma an extremam Unctionem intellexerit, non est omnino liquidum.** Quamvis enim interrogatus de sacramento Confirmationis responderit, se utpote simplicem monachum nescire, utrum illud antiquitus fuerit apud suam gentem; id tamen videtur dixisse de Confirmatione secundum ritum Ecclesiae latinae, ubi non nisi ab Episcopo et admixto balsamo confertur, cum ex testimoniis luculentissimis apud Nestorianos pro materia adhibeatur simplex oleum, et **ad** illud simul cum baptismo ministrandum sicut apud Graecos admittantur etiam presbyteri.

Quidquid vero sit de uno Sobensi vel de aliis etiam scriptoribus privatis, certe illorum dicta nullius sunt pretii ad dirimendam quaestionem de tradita illarum gentium fide, quando contrarium testantur vetusti eorum libri rituales, sicut etiam Episcopi et Patriarchae tum antea tum praesertim in distinctis professionibus saec. XVII, postquam Protestantum haereses eis innotuerant.

Scholion 1. Sunt aliqui Patres latini, Ambrosius (de My-

(1) مَسْكَنٌ، مَسْكَنٌ، مَسْكَنٌ

steriis c. 6. n. 32. cf. in Ps. 48. n. 89.); vulgatus Ambrosius (de Sacramentis l. III. c. 1. n. 4-7.); Bernardus (de Coena Domini ed. Mabillon p. 897.), qui obiter legenti videri possunt *lotioni pedum* virtutem adscribere solis sacramentis novae legis propriam, atque adeo eam inter sacramenta proprie dicta computare.

1°. Ad s. Bernardum quod spectat, dicimus s. Doctorem, licet in suo sermone *ablutionem pedum coniungat cum sacramentis duobus proprie dictis*, non tamen eam connumerare *sub ratione specifica*, sed solum *sub ratione generica sacramenti*. In primis Bernardus saec. XII. synchronus et amicus Hugoni Victorino doctrinam publicam et universalem Ecclesiae, quot et quae sint sacramenta novae legis proprie dicta, profecto non potuit non habere perspectissimam (cf. th. XVIII). Est ergo iam in modo, quo doctrina de sacramentis erat proposita tempore Bernardi, argumentum certissimum, non potuisse ab eo ablutionem pedum haberi inter sacramenta specifica dicta. Si igitur sermo ita esset comparatus, ut *sub una specifica ratione sacramenti* haec tria baptismum, Eucharistiam et pedum ablutionem connumerasse censeri deberet, haec *ablutio* potius intelligenda esset non proprio sed metaphorico sensu, ut mellifluus Doctor eo nomine significaverit confessionem peccatorum venialium. Ita Carolus Du Plessis D'Argentrée in suis additamentis ad disputationes Martini Grandin (etiam seorsim editis) Bernardum interpretatus est (in Opusculis P. II. p. 208.). Nos tamen hanc interpretationem non putamus esse veram, et defendimus eam, quam (ut ait D'Argentrée) sequitur theologorum vulgus.

Bernardi totus contextus est sequens. a) Proponit notionem genericam sacramenti, sub qua deinde numerat baptismum, Eucharistiam et pedum ablutionem: *“multa quidem sunt sacramenta... de tribus autem sacramentis, quae satis congrua sunt huic temporis (commemorationis passionis Dominicæ) dicendum erit. Sacmentum dicitur sacram signum sive sacrum secretum... Quae fiunt propter alia designanda, ipsa sunt signa... Datur anulus absolute propter anulum, et nulla est significatio; datur ad investien-*

dum de hereditate aliqua, et signum est. In hunc itaque modum appropinquans passioni Dominus, de gratia sua investire curavit suos, ut invisibilis gratia signo aliquo visibili praestaretur. Ad hoc instituta sunt omnia sacramenta, ad hoc *Eucharistiae participatio*, ad hoc *pedum ablutio*, ad hoc denique *ipse baptismus*. Sicut enim in exterioribus diversa sunt signa... verbi gratia investitur *Canonius* per librum, *Abbas* per baculum, *Episcopus* per baculum et anulum simul... sic et divisiones gratiarum diversis sunt traditae sacramentis. » Hucusque descriptum est *signum gratiae generice* ita, ut sub eo comprehendendi possit tum *signum tantummodo significans gratiam quae confertur*, tum *signum efficax*, per quod *gratia confertur*.

b) Declarat rationem specialem sacramenti in baptismo et in Eucharistia. « *Gratia, unde per baptismum investimur, est utique purgatio delictorum... ut inveteratam rubiginem cum unctione Sancti Spiritus aqua dilueret... Lavamur in baptismō, quia deletur chirographum damnationis nostrae.* »

At praeter mundationem a sordibus peccati indigemus, porro ait mellitus Doctor, sanatione a vulnere concupiscentiae. « *Confidite, quia et in hoc gratia subvenit, et ut securi sitis, sacramentum Dominici corporis et sanguinis pretiosi* investituram habetis. Duo enim illud sacramentum operatur in nobis, ut videlicet et sensum minuat in minimis, et in gravioribus peccatis tollat omnino consensum... *Gratias agat corpori et sanguini Domini, quoniam virtus sacramenti operatur in eo.* » Habes descriptam, licet obiter tantum et multis suppositis, *virtutem et efficaciam sacramenti baptismi et Eucharistiae*.

c) Progreditur ad *ablutionem pedum declarandam*, secundum quod illa *sacramentum* est. Est ea, inquit, *sacramentum (sacrum signum) remissionis venialium peccatorum*. Esse eam *sacramentum*, et non solum in exemplum, probat inde, quia in ea *aliquid latet significatum*, necessarium ad perfectam salutem: « *si non lavero te, non habebis partem mecum.* » Esse *sacramentum remissionis venialium peccatorum*, probat ex aliis verbis Christi: « *qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet.* » Verba Bernardi sunt. « *Ut de*

*remissione quotidianorum minime dubitemus, habemus eius (remissionis) sacramentum, pedum ablutionem. Quaeris forte, unde sciam, quod sacramentum sit huius remissionis?... Vis autem nosse, quia pro *sacramento illud* est non pro solo exemplo factum? Illud adtende, quod Petro dictum est: si non lavero te, non habebis partem mecum. *Aliquid igitur latet*, quod necessarium est ad salutem, quando sine eo (quod ibi latet significatum) nec ipse Petrus partem habuit in regno Christi et Dei... Et unde scimus, quia ad diluenda peccata, quae non sunt ad mortem et a quibus plane cavere non possumus ante mortem, ablutio ista pertinet? Ex eo plane, quod... responsum est: qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet. Lotus enim est, qui gravia peccata non habet... sed pedes, qui sunt affectiones animae, dum in hoc pulvere gradimur, ex toto mundi esse non possunt. »*

Vides hic in toto contextu numquam dici *gratiam* vel etiam ipsam remissionem venialium *effici* per *ablutionem pedum*. Baptismo *lavamur*, Eucharistia *operatur in nobis*, *virtus sacramenti operatur*; hic autem *ablutio* dicitur quidem *sacramentum h. e. iuxta praestitutam definitionem sacram signum remissionis venialium*, et tamquam *sacrum signum* non tamen velut *causa* dicitur pertinere ad diluenda peccata venialia ita, ut facile diluenda peccata *significet*, non tamen ut dilutionem *efficiat*. Hanc esse significationem, si verba illa « *ad diluenda peccata pertinet,* » per se sint ambigua, constat ex definitione sacramenti a Bernardo praestituta, ex diverso modo quo loquitur de baptismo et Eucharistia, et maxime ex subsequentibus.

Explicat enim ipsam *remissionem venialium*, ubi duo monet: primum ut in eis purgandis simus *solliciti*; « *impossibile enim est cum his salvari, impossibile est ea dilui nisi per Christum Iesum et a Christo.* » Igitur « *nemo perniciosa securitate dormitet;* » ignoscet, « *si modo nos agnoscamus;* » « *in oratione, quam ipse instituit, quotidie pro peccatis illis voluit nos orare.* » Alterum est, quod « *non tamen pro eis necesse est nimis esse sollicitos; ignoscet facile immo et liberter, si modo nos agnoscamus.* » Agit igitur de *remediis contra venialia et ad delenda venialia, inter quae tamen nullum*

lam facit mentionem *ablutionis pedum*. Hanc autem, utpote quae est ipsum princeps argumentum totius sermonis, inter ea omittere non potuisset, si eam credidisset vel docere voluisset efficacem remissionis venialium. Ergo eam non proponit tamquam sacramentum *ad efficiendam* sed *ad significandam tantummodo remissionem venialium*, ut per eam reddamus solliciti ad implorandam remissionem venialium iuxta verba Christi: « si non lavero te non habebis partem mecum, » et *spem promptae veniae concipiamus* iuxta actionem Christi lavantis pedes Apostolis ad significandam facilem ex divina bonitate remissionem venialium: « non indiget, nisi ut pedes lavet. »

Ceterum etiamsi quis ritui ablutionis pedum adscriberet remissionem venialium peccatorum tamquam *effectum ex opere operato*, non ideo eam cum sacramentis novae legis eiusdem rationis esse diceret; talem enim virtutem aliqui theologi (Victoria, Dominicus Soto, Ledesma, Canus; cf. s. Thomam 3. q. 87. a. 3. coll. 2.) tribuunt sic dictis *sacramentalibus*, quin ideo ea confundant eum sacramentis novae legis. Vide Suarez de Poenitent. disp. XII. sect. 2.

Post considerationem contextus Bernardi, nulla opus est speciali confutatione sententiae Caroli D'Argentrée initio commemoratae. In toto enim Bernardi sermone nullum est vestigium significationis illius metaphoriae, qua accepit pedum ablutionem. Ipsemet D'Argentrée in illam sententiam non concessit, nisi quia ei Bernardus videbatur ablutionem pedum inter sacramenta proprie dicta recensuisse. Quod cum falsum esse demonstraverimus, iam etiam tota ratio et fundamentum subvertitur singularis illius interpretationis.

2º Reliquum est, ut dicamus de s. Ambrosio et auctore librorum de Sacrementis. In Ecclesia Mediolanensi ablutionem pedum egressis ex fonte baptismatis adhibebatur ab Episcopo. Hic ritus describitur ab Ambrosio et ab auctore II. de Sacrementis (si alius is est, quam Ambrosius) tamquam *caerimonia baptismalis ad expressius significandam purgationem peccati originalis et collationem gratiae, qua concupiscentia hereditaria vincatur*. Consideratur itaque pedum ablutione velut unum aliquid cum baptismo, in cuius administratione adhibebatur, ut adeo, quamvis effectus remissionis

culpae originalis et collationis gratiae sit ex ipso sacramento baptismi, significatio tamen remissionis culpae et sanctificationis et adiutorii connexi cum gratia sacramentali *exprimeretur distinctius* per ritum coniunctum ablutionis pedum. Per se vero et seorsum considerata pedum ablutione poterat haberi ut aliquod *sacramentale*, quo *impetraretur amplius auxilium gratiae* ad vincendam hereditariam concupiscentiam ex peccato originali inventam.

Hic sensus facile colligitur ex I. III. de Sacram. l. c. Ad verba Domini « qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, » ita commentatur auctor. « Quare hoc? Quia in baptimate omnis culpa diluitur. Recedit ergo culpa; sed quia Adam supplantatus a diabolo est, et venenum ei effusum est supra pedes; ideo lavas pedes, ut in ea parte, in qua insidiatus est serpens, maius subsidium sanctificationis accedat, quo postea supplantare non possit. Lavas ergo pedes, ut laves venena serpentis. » Hic a) dilutio omnis culpae, etiam originalis tribuitur *baptismo ut causae*. Deinde b) dicitur: ablata iam omni culpa pedes lavantur, ut in pedibus, quia serpens diabolus insidiatus est calcaneo Adae, accedat maius subsidium sanctificationis ad vincendas tentationes. At hoc subsidium evidenter non est nisi *impetratio adiutorii*. Quatenus vero refertur ad culpam originalem, ablutione haec non est causa sed signum eius remissionis; est enim omnis culpa iam per baptismum diluta. Unde etiam in ultimis verbis: « ut laves venena serpentis, » vel omnino non intelligitur culpa lavanda sed *concupiscentia minuenda et vincenda*; vel si simul intelligitur culpa, ablutione pedum consideratur *ut unum aliquid cum baptismo*, per se vero et seorsum non ut causa sed *ut signum peccati remissi per baptismum*. Hinc c) quando paulo ante auctor distinguit hanc ablutionis pedum ceremoniam in baptismo ab ablutione, quae fit peregrinis, ita ut prior non solum sit humilitatis sed *sanctificationis*, sanctificatio debet sumi eodem sensu; videlicet ablutione illa pedum ut ceremonia sacramentalis in baptismo est *signum sanctificationis gratiae*, et *impetratio quedam adiutorii*. d) Haberi ab auctore ipso illam ablutionem ut mere ceremoniale quamvis piam et